

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

FAKULTA PROVOZNĚ EKONOMICKÁ

INFORMATIKA

Teze k diplomové práci na téma:

**Vývoj nezaměstnanosti v Ústeckém kraji a aktuální
problémy na trhu práce v ČR**

Autor: Petra Zemanová

Vedoucí diplomové práce: Ing. Jaroslava Burianová

Katedra ekonomických teorií

©2004

1 Úvod

Nezaměstnanost je jeden ze závažných ekonomicko-sociálních a politických problémů dnešních ekonomik. Její příčiny souvisejí s tržním mechanismem. Nezaměstnanost spolu s HDP, mírou inflace a saldem platební bilance tvoří základní makroekonomické ukazatele, které vypovídají o stavu ekonomiky. Pro vládu je úroveň těchto ukazatelů informací o vývoji ekonomiky a na jejich základě pak přijímají opatření v rámci hospodářské politiky.

Pojem nezaměstnanosti spočívá v tom, že osoba schopná práce je z možnosti pracovat v placeném zaměstnání vyřazena, se svým vyřazen však není spokojena a hledá si nové placené zaměstnání nebo čeká až se bude moci do práce vrátit.

Nezaměstnanost se stala v posledních několika letech jedním z velkých problémů naší ekonomiky. Mezi kraje s nejvyšší nezaměstnaností patří Moravskoslezský kraj a Ústecký kraj, nejméně postiženou oblastí je pak Praha.

Po roce 1989, kdy dochází k transformaci našeho ekonomického systému na tržní, bylo počítáno s růstem míry nezaměstnanosti. Základem pro tuto domněnku bylo uvolňování trhu, privatizace a nízká produktivita práce. K růstu míry nezaměstnanosti však nedošlo. V roce 1995 míra nezaměstnanosti dokonce poklesla, ale v roce 1996 vzhledem k ekonomickým potížím opět roste. V roce 2003 tak dosahuje 10,3 procent.

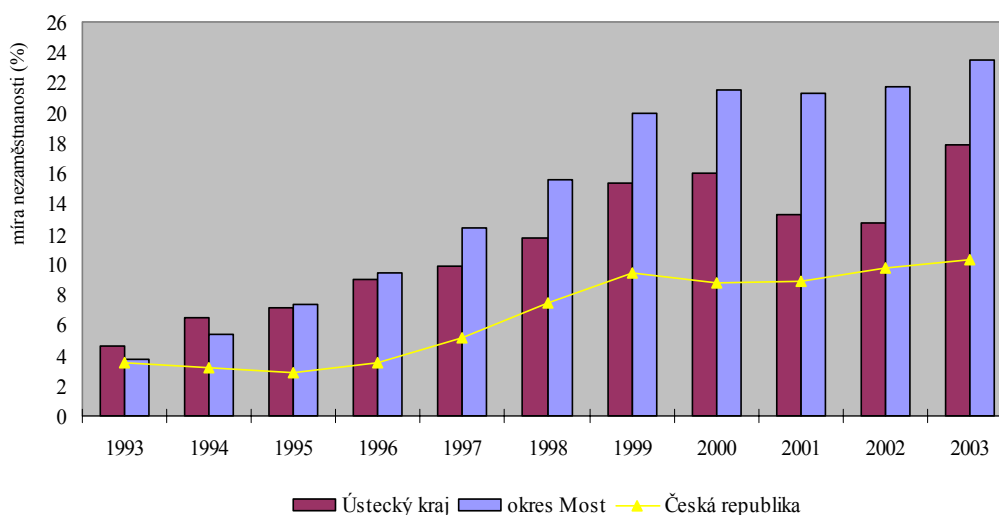
Tato práce přibližuje vývoj nezaměstnanosti Ústeckého kraje v období po rozpadu Československé federativní republiky, tedy od roku 1993 až do roku 2003. Práce je členěna do několika základních oddílů. První část práce je věnována teoretické stránce nezaměstnanosti, tedy definování nezaměstnanosti, jejímu měření, formám nezaměstnanosti, ale i problematice dlouhodobé nezaměstnanosti, dobrovolné a nedobrovolné nezaměstnanosti. Druhá část je věnována problematice souvislostí nezaměstnanosti, přesněji tedy vztahu inflace a míry nezaměstnanosti. Další dvě části pak tvoří vlastní aplikace znalostí z těch předešlých. Nejdříve je podrobně rozebrána situace v oblasti nezaměstnanosti celé České republiky a poté je provedena analýza vývoje nezaměstnanosti v Ústeckém kraji. Nechybí ani srovnání vývoje nezaměstnanosti v těchto zkoumaných oblastech. Součástí práce je i část věnovaná aktuálním problémům na českém trhu práce a návrhu na jejich řešení.

2 Nezaměstnanost v Ústeckém kraji

Z hlediska nezaměstnanosti byl Ústecký kraj v roce 2003 na druhém místě v ČR, a to zejména díky okresům Most, Chomutov, Louny a Teplice, kde míra nezaměstnanosti patří k

nejvyšším v republice (v okrese Most je pak již několik let celkově nejvyšší). Z následujícího grafu je patrné jak se nezaměstnanost vyvíjela v problematickém okrese Most a jak v Ústeckém kraji v rozmezí let 1993 až 2003. Pro názornost je v grafu uvedena také míra nezaměstnanosti v celé České republice.

6.2 Graf: Vývoj míry nezaměstnanosti v Ústeckém kraji a v okrese Most

Zdroj: údaje z Úřadu práce Most, 2004.

Tato situace na trhu práce Ústeckého kraje by se měla postupně měnit s příchodem nových investorů do průmyslových zón. Již v současné době lze na trhu práce zaznamenat zvýšenou poptávku po některých profesích, která je odrazem aktivit podnikatelských subjektů v jednotlivých lokalitách.

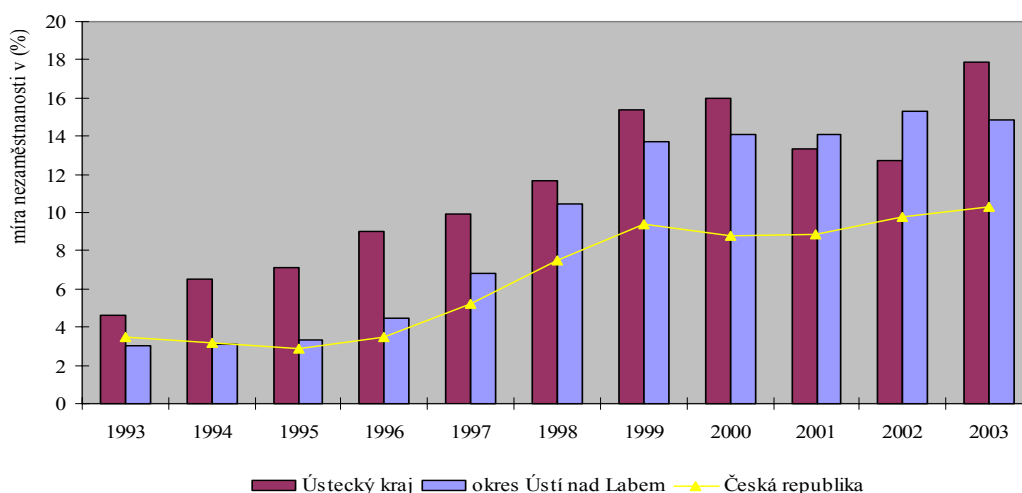
Hlavním zdrojem nezaměstnanosti v kraji jsou velké průmyslové firmy, které v minulých letech procházeli, a někteří ještě stále procházejí, restrukturalizací a s ní spojeným snižováním počtu pracovníků. Nemalým zdrojem nezaměstnanosti jsou také absolventi škol, pro které po jejich příchodu na trh práce jen obtížně nacházíme uplatnění. Z hlediska profesního jsou hlavním zdrojem nezaměstnanosti občané nekvalifikovaní, popř. s neúplnou kvalifikací, kteří jsou v mnoha případech z trhu práce vytěšňováni občany kvalifikovanými, kteří zejména z důvodu snižování počtu pracovníků přišli o zaměstnání.

V Ústeckém kraji je také velký počet uchazečů, kteří jsou v evidenci déle než 12 měsíců. To znamená, že se vytváří stále větší skupina uchazečů „neumístitelných“, kteří postupně ztrácejí pracovní návyky, a pro které se nezaměstnanost stává normální součástí života, čímž se mění i jejich žebříček sociálních hodnot. Navíc nezaměstnaní rodiče se svým způsobem stávají negativním vzorem svých dětí, které tento způsob života „na dávkách“

přijímají za vlastní. Proto je nutno s touto skupinou neustále pracovat, i když úspěšnost bude malá, člověk nebude mít pocit, že už nemá šanci práci nalézt.

Velkým kladem tohoto kraje je jeho výhodná geografická poloha mezi Prahou a Saskem a s ní související možnost zahraničních investic. Výhodou je i tradice v průmyslové výrobě a zavedený těžební, energetický a chemický průmysl. Následující graf znázorňuje vývoj nezaměstnanosti v okrese Ústí nad Labem.

6.3 Graf: Vývoj nezaměstnanosti v Ústeckém kraji a v okrese Ústí nad Labem

Zdroj: údaje z Úřadu práce Ústí nad Labem, 2004.

Míra nezaměstnanosti v roce 2003 v okrese Ústí nad Labem dosáhla rekordních 17,9 %, což je za celé zkoumané období zcela největší hodnota, které bylo v tomto okrese dosaženo. Okres Ústí nad Labem se tak podílel na celkovém počtu nezaměstnaných Ústeckého kraje z 12 %. I tento graf je doplněn o míru nezaměstnanosti v České republice.

Trh práce v České republice je ovlivňován především regionální úrovní zaměstnanosti, resp. nezaměstnanosti. Na straně poptávky po práci se projevuje výrazná změna profesní a kvalifikační struktury, snižuje se počet pracovních míst v tradičních profesích a díky tomu, že se mění obsah činnosti, tak dochází i ke změně kvalifikačních požadavků u celé řady profesí. Této změně často neodpovídá profesní a kvalifikační struktura nabídkové strany trhu práce. Nerovnováha se projevuje na jedné straně přebytkem práce v některých profesích a na druhé straně jejím nedostatkem. Nesoulad mezi nabídkou a poptávkou je sice na trhu práce normálním jevem, který se projevuje plošně, ale je výrazně zesilován v regionech s dříve monopolním charakterem výroby v některých oborech, které prošly či procházejí transformací či útlumem. A právě toto je charakteristické pro Ústecký kraj, kde je patrná restrukturalizace a

její důsledky na trhu práce. Nevýhodou zde totiž byla jednostranná specializace průmyslu na těžká odvětví. Z předešlého textu je tedy vidět že nezaměstnanost Ústeckého kraje se výrazně odráží na celkové nezaměstnanosti České republiky.

3 Problémy na trhu práce

Stále rostoucí nezaměstnanost, jak již bylo několikrátě poznamenáno, je jedním z největších problémů České republiky. Výše míry zaměstnanosti, resp. míra nezaměstnanosti závisí jednak na poměru produktivity práce a růstu mezd v ekonomice, jednak na poměru minimální mzdy a životního minima ve společnosti (a odvozených sociálních dávek), ale také na úrovni zdanění práce, demografickém vývoji, mobilitě pracovní síly, rozvoji lidských zdrojů a v neposlední řadě na nástrojích a úspěšnosti (efektivitě) aktivní politiky zaměstnanosti v dané zemi.

Vývoj trhu práce v posledních letech je tedy charakterizován snižující se zaměstnaností a zvyšující se nezaměstnaností především v důsledku těchto faktorů:

- nárůst regionálních rozdílů převážně v nezaměstnanosti pracovních sil,
- nízká mobilita pracovní síly,
- produktivita práce je v ČR nižší než ve vyspělých státech,
- restrukturalizace ekonomiky na makro i mikro úrovni,
- vliv demografického vývoje,
- privatizace podniků,
- zapojení národní ekonomiky do světového trhu,
- komplikovanost rozvoje malého a středního podnikání,
- demotivující nastavení systému sociálních dávek,
- vysoká daňová zátěž práce,
- nedostačující poptávka po pracovní síle nepokrývá nabídku, která se tak přelévá zejména do nezaměstnanosti a předčasných důchodů.

Podle údajů Českého statistického úřadu bylo v roce 2003 v České republice průměrně zaměstnáno 4 733,2 tis. osob, což představuje snížení průměrné zaměstnanosti v průběhu let 1993 – 2003 o 140,3 tis. osob.

4 Závěr

Míra nezaměstnanosti začala v celé České republice prudce růst zejména v posledních dvou letech jako důsledek hospodářské recese. Regionální rozdíly existující v míře nezaměstnanosti se stále více prohlubují. Okresy Ústeckého kraje patří právě mezi ty s největší nezaměstnaností v České republice. Ústecký kraj s mírou nezaměstnanosti 18,9 %, které dosáhl ke konci roku 2003, se tak stal druhým krajem s největším počtem nezaměstnaných v celé České republice.

Mezi hlavní příčiny růstu nezaměstnanosti a růstu regionálních rozdílů lze vedle hospodářské recese zařadit velký pokles produkce tradičních průmyslových odvětví. Restrukturalizace průmyslu není stále dokončena v územích, kde je soustředěn těžební a těžký průmysl, který byl vždy tradičním průmyslem Ústeckého kraje. I to je příčinou stále rostoucího počtu nezaměstnaných v tomto kraji.

Mezi další důvody nárůstu nezaměstnanosti patří také to, že produktivita práce je nízká a přesto odbory tlačí na zvyšování mezd, školství nepřipravuje dostatečně schopné absolventy, kteří by se na trhu práce uplatnili, nákladné rekvalifikace neodrážejí vždy potřeby trhu práce a mobilita pracovních sil je nízká. Velký podíl na vysoké nezaměstnanosti mají právě tyto důvody.

Také výhodný poměr mezi mzdou a sociálními dávkami je pro nemalou část nezaměstnaných jasným motivem k pasivitě a závislosti na sociální záchrané síti. Bylo by vhodné přehodnotit dávky poskytované nezaměstnaným. V České republice bývá běžné, že uchazeč o zaměstnání odmítá z nejrůznějších důvodů nabízené pracovní místo a zůstává tak co nejdelší dobu, to znamená šest měsíců na podpoře v nezaměstnanosti. Řešením by bylo zpřísnění podmínek pobírání podpory v nezaměstnanosti. Obecně je nutná změna celého systému dávek v nezaměstnanost, aby tak došlo k zamezení zneužívání sociálních dávek.

Pro zmírnění uvedených problémů úřady práce, a nejen ty Ústeckého kraje, využívají především prostředky aktivní politiky zaměstnanosti. Tradičně uplatňovaná jsou místa na veřejně prospěšné práce, podpora vytváření nových pracovních míst u malých a středních podnikatelů s využitím mzdových dotací a podpora vytváření míst absolventské praxe. Úřady práce také nabízejí poměrně široké spektrum rekvalifikačních kurzů. Ale i zde platí, že je potřebné, aby se nezaměstnaní rekvalifikovali především v tom oboru, po kterém je na trhu práce vysoká poptávka. Jinak ani toto řešení nemá smysl a vede pouze k dalším nákladům. Rekvalifikace se týká nejen nezaměstnaných evidovaných na úřadech práce, ale i pracujících, zejména pak mládeže s nízkou kvalitací, jejichž pracovní místa jsou či budou ohrožena

z důvodů restrukturalizace a zavádění nových technologií. Rekvalifikace může být tedy řešením restrukturalizace.

Díky využití všech prostředků aktivní politiky nezaměstnanosti je tak možné snížit nezaměstnanost. Potřeba soustředěné podpory státu problémovým regionům je tedy zřejmá. Pokud se České republice podaří vyřešit problém vysoké nezaměstnanosti v regionech, a snížit mezi regionální rozdíly,lepší se jak ekonomická, tak sociální úroveň českých občanů.